

Академічна мобільність як предмет науково-педагогічних досліджень

Анастасія-Марія Чубніська¹, Віталій Гучко²

Опубліковано	Секція	УДК
30.09.2023	Освіта/Педагогіка	378.14

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8433819>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Стаття присвячена висвітленню актуальної проблеми системи вищої освіти – академічній мобільності. Метою статті є дослідження проблеми академічної мобільності крізь призму науково-педагогічних досліджень. З'ясовано, що проблема академічної мобільності є актуальною на початку XXI століття, проте має давню історію становлення і розвитку. Нині академічну мобільність слід трактувати, як період навчання, викладання та/або дослідження в країні, що не є країною проживання студента або працівника закладу вищої освіти. Цей період має обмежену тривалість, і передбачається, що студент або співробітник повертається до своєї країни після завершення визначеного періоду.

Академічна мобільність студентської молоді є предметом наукових розвідок дослідників у різних країнах світу, які вивчають роль академічної мобільності з перспективи державного управління, економіки, педагогіки, права, міжнародних відносин, психології; тенденції розвитку та реалізації академічної мобільності у міжнародному просторі вищої освіти; вітчизняний досвід реалізації академічної мобільності; теоретичні та методологічні основи проблеми дослідження; зміст та форми організації академічної мобільності; підготовку студентів до участі у програмах академічної мобільності; вплив академічної мобільності на розвиток наукового та професійного середовища; роль і місце академічної мобільності у професійній підготовці сучасних фахівців. Академічна мобільність аналізується з різних перспектив: політичної, економічної, соціальної, демографічної, педагогічної.

Ключові слова: заклад вищої освіти, студент, академічна мобільність, види і форми академічної мобільності, Європейський простір вищої освіти, політична, економічна, соціальна, демографічна перспективи.

Academic mobility as a subject of scientific and pedagogical research

Annotation. The article is devoted to highlighting the current problem of the higher education system – academic mobility. The purpose of the article is to study the problem of academic mobility through the prism of scientific and pedagogical research. It was found that the problem of academic mobility is relevant at the beginning of the 21st century, but it has a long history of formation and development. Currently, academic mobility should be interpreted

¹ Анастасія-Марія Чубніська, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти кафедри академічного співу, Львівська національна музична академія ім. Миколи Лисенка, ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-9758-7498>

² Віталій Гучко, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти кафедри педагогіки та інноваційної освіти, Національний університет «Львівська політехніка», ORCID <https://orcid.org/0009-0002-7271-2480>

as a period of study, teaching and/or research in a country that is not the country of residence of a student or an employee of a higher education institution. This period is of limited duration, and it is assumed that the student or employee returns to their country after the end of the specified period.

Academic mobility of student youth is the subject of scientific investigations by researchers in different countries of the world who study the role of academic mobility from the perspective of public administration, economics, pedagogy, law, international relations, psychology; trends in the development and implementation of academic mobility in the international space of higher education; domestic experience of implementing academic mobility; theoretical and methodological foundations of the research problem; content and forms of organization of academic mobility; preparing students for participation in academic mobility programs; the impact of academic mobility on the development of the scientific and professional environment; the role and place of academic mobility in the professional training of modern specialists. Academic mobility is analyzed from different perspectives: political, economic, social, demographic, pedagogical.

Keywords: institution of higher education, student, academic mobility, types and forms of academic mobility, European area of higher education, political, economic, social, demographic perspectives.

Вступ

Мобільність є основною складовою європейського політичного та економічного процесу об'єднання для створення унікальної європейської ідентичності. На додаток до політичних і соціологічних чинників, які сприяють мобільності, академічна мобільність студентів робить безпосередній внесок у процес формування людського капіталу, придбаного молодими людьми, які мігрують за кордон, що, своєю чергою, може забезпечити відчутний економічний ефект як у країні, в якій реалізується академічна мобільність, так і в країні походження студента. Інтернаціоналізація вищої освіти, що обґрунтована у нормативних документах Європейського Союзу, а також заходи, які вживають уряди європейських країн, є яскравим прикладом політики в цьому напрямку.

В основу розробки концепції міжнародного простору вищої освіти в Європейському Союзі покладено бачення щодо створення привабливого середовища, де студенти можуть здобути досвід навчання у закладах вищої освіти різних європейських країн, реалізуючи власну мобільність та інкорпоруючись в унікальне європейське академічне співтовариство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему академічної мобільної студентів закладів вищої освіти досліджують науковці з різних країн світу. Зокрема, вивчаються зміст та форми організації академічної мобільності [14; 16]; підготовка студентів до участі у програмах академічної мобільності [17; 18]; вплив академічної мобільності на розвиток наукового та професійного середовища [13; 15]; роль і місце академічної мобільності у професійній підготовці сучасних фахівців [6; 10].

Формулювання мети статті. Метою нашої статті є дослідження проблеми академічної мобільності крізь призму науково-педагогічних досліджень.

Результати

На початку XXI століття особлива увага політиків у галузі вищої освіти, дослідників, управлінців, науково-педагогічних працівників та студентської молоді прикута до проблеми академічної мобільності. «Академічна мобільність як найбільш розвинена форма інтернаціоналізації освіти сприяє інтеграції індивіда у міжнародну академічну спільноту в рамках глобального освітнього простору. Вона забезпечує доступ до освітніх

здобутків провідних країн світу, сприяє розвитку інтеркультурних компетентностей та збільшує шанси на професійну самореалізацію» [5].

Одна із програм академічної мобільності, зокрема програма Європейського Союзу ERASMUS, реалізується вже більше ніж 25 років поспіль, а досвід студентства збагачується академічною мобільністю в університети різних країн світу. Передусім, наголосимо, що академічна мобільність розглядається як важливий механізм євроінтеграції. Мобільність приймає різноманітні форми, найбільш помітною є активізація діяльності студентів, які бажають отримати певний освітній рівень чи реалізувати короткострокову мобільність для навчання чи стажування в іншій країні.

Погоджуємось із Вербицькою, що «студентська академічна мобільність – це процес здобуття студентом знань і навичок у ВНЗ країни, в якій він не має статусу громадянина. Студентська академічна мобільність передбачає безпосередній перетин кордону фізичною особою, з урахуванням попередньо здобутої освіти та з присвоєнням кваліфікацій чи наукового ступеня по закінченню терміну навчання» [5, 20].

Для дослідження проблеми академічної мобільності студентів, варто зауважити, що академічна мобільність реалізується у міжнародному просторі вищої освіти, зокрема Європейському, який утворюють системи вищої освіти тих країн, які входять до складу Європейського Союзу.

У Європейському просторі вищої освіти напрацьовано низку нормативних документів, функціональне призначення яких полягає у гармонізації систем вищої освіти різних країн, забезпеченні можливості для порівняння результатів навчання бакалаврів, магістрів та докторів філософії, а також налагодженні співпраці між закладами вищої освіти з метою реалізації принципів відкритості і прозорості, високої якості, обміну досвідом за допомогою академічної мобільності викладачів, студентів, науковців, управлінського персоналу сучасних університетів тощо. «Рішення найважливішої задачі нового століття – підвищення якості вищої освіти – вимагає, щоб вища освіта мала міжнародний вимір. Це передбачає обмін знаннями, створення інтерактивних мереж, мобільність викладачів і студентів, міжнародні науково-дослідні проекти (поряд з урахуванням національних культурних цінностей та умов)» [4, 2]. «Академічна мобільність студентів, аспірантів та науково-педагогічних працівників є одним з пріоритетних напрямів міжнародної та освітньої діяльності вишу, мета якого – покращення якості освіти, підвищення ефективності наукових досліджень, удосконалення системи управління та підвищення конкурентоспроможності випускників на вітчизняному та міжнародному ринках освітніх послуг та праці, а також вивчення та впровадження передового досвіду зарубіжних вищих закладів освіти» [8, 43].

Дослідник Безтелесна розглядає проблему академічної мобільності не тільки з перспективи її значення для майбутнього фахівця і його професійного становлення, але й з перспективи розвитку суспільства загалом, його збагачення на основі використання потенціалу людського капіталу. Зокрема, авторка зазначає: «Власне, освіта є тією сферою, де формуються потенційні людські ресурси, які в управлінському аспекті за ефективного управління стають активами. Стратегічно вболіваючи за своє майбутнє, у Європейському Союзі був ініційований проект у вищій освіті, який відомий як Болонський. Його ціль – інтеграція здобутків усіх національних систем вищої освіти. У його рамках були прийнято ряд нормативних документів, що регламентують процедури пов'язані з діяльністю учасників системи вищої освіти. Один із таких інструментів цього проекту є академічна мобільність» [3, 12].

Підтвердження цієї думки знаходимо у працях інших українських освітян: «В межах зазначеної стратегії академічна мобільність розуміється адекватною відповіддю на запити глобальної економіки та, відповідно, глобального ринку праці. Європейські та

вітчизняні дослідники визнають, що академічна мобільність потребує особливої уваги, адже масштаби реального її втілення, на жаль, досі є незначними в усіх країнах. Зокрема, у документах, що регламентують стратегію розбудови єдиного Європейського простору вищої освіти (ЕНЕА – European Higher Education Area) на 2020 рік, як побажання, стверджується спроба досягнути того, щоб хоча б 20% випускників європейських університетів мали досвід тривалого перебування в академічному середовищі іншої країни» [1, 5]. Досліджуючи академічну мобільність, як феномен, характерний освіті XXI століття, Безрукова виокремлює її переваги для студентської молоді, до яких відносить такі: «можливість здобуття високого якісного освітнього і наукового рівня; збагачення досвідом, а саме збагачення людського капіталу (освітньої та культурної його складової частини); можливість подальшого вдалого працевлаштування; підвищення конкурентоспроможності вищої освіти» [2, 1].

Варто зауважити, що науковці аналізують не тільки сучасний стан реалізації академічної мобільності студентства, але й вивчають цю проблему з історико-педагогічної перспективи. Наприклад, Вербицька, дослідивши історію розвитку академічної мобільності студентів виокремила кілька її етапів [5] (див. Таблицю 1).

Таблиця 1

Етапи розвитку академічної студентської мобільності та суб'єкти її організації [5]

Етапи розвитку академічної студентської мобільності	Суб'єкти організації академічної студентської мобільності
1) приватний або церковно-приватний (Середньовіччя)	приватна особа, церква
2) державно-церковно-приватний (з кінця IV до початку XX ст.)	приватна особа, держава, церква
3) громадсько-професійно-приватний (з початку XX ст. до 90-х років минулого століття)	держава, приватна особа, національні маркетингові організації, міжнародні й регіональні організації
4) новітній (від 90-х XX ст. до сьогодення)	наднаціональні організації, держава, приватна особа, національні маркетингові агенції, освітні професійні організації, освітні консорціуми, мережі інформаційних центрів, студентські організації, ВНЗ, тощо.

Тобто, як свідчать результати наукових досліджень, проблема студентської академічної мобільності має давню історію становлення і розвитку, а на початку XXI століття її ролі і значенню відводиться особлива увага у контексті розвитку вищої освіти.

Розрізняють різні види і форми академічної мобільності, які класифікують за функціональною ознакою. Так, Безтелесна пропонує наступну класифікацію академічної мобільності: «за метою (горизонтальна; вертикальна); за межами країни (внутрішня; зовнішня); за напрямком (одностороння; двостороння); за суб'єктами (викладачі; студенти); за способом організації (організаційна; індивідуальна); за формою (стажування, підвищення кваліфікації; дослідження; викладання; практика; навчання); за строковістю (довгострокова, короткострокова)» [3, 12].

Продовжуючи досліджувати проблему студентської академічної мобільності, Корчова, пропонує доповнити види академічної мобільності на основі врахування її змістово-організаційного компоненту і виокремлює:

- ступеневу мобільність – навчання у вищому навчальному закладі, відмінному від постійного місця навчання учасника освітнього процесу, з метою здобуття ступеня вищої освіти, що підтверджується документом (документами) про вищу освіту або про здобуття ступеня вищої освіти від двох або більше вищих навчальних закладів;

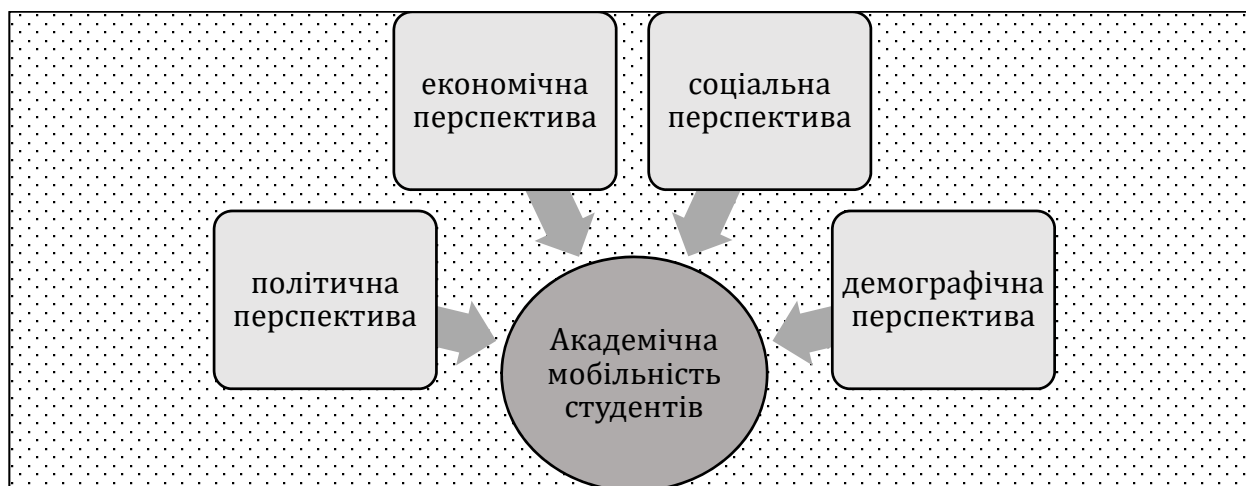
- кредитну мобільність – навчання у вищому навчальному закладі, відмінному від постійного місця навчання учасника освітнього процесу, з метою здобуття кредитів Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи та/або відповідних компетентностей, результатів навчання (без здобуття кредитів Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи), що будуть визнані у вищому навчальному закладі постійного місця навчання вітчизняного чи іноземного учасника освітнього процесу. При цьому загальний період навчання для таких учасників за програмами кредитної мобільності залишається незмінним» [10, 57].

Актуалізуючи переваги академічної мобільності студентів сучасних університетів, Болотська наголошує на необхідності виконання певних умов, що сприяють її організації та реалізації. «У відповідності до європейського досвіду академічної мобільності студентів, існує цілий спектр завдань, які повинні бути вирішені на державному рівні і стати основою при виробленні стратегії і обґрунтованого підходу до інтеграції вищої освіти і безпосередньо студентської мобільності, як однієї з її форм: документальне забезпечення академічної мобільності; інфраструктурне забезпечення академічної мобільності; кадрове забезпечення академічної мобільності; інформаційне забезпечення мобільності; фінансове забезпечення; адаптаційні програми для іноземних учасників мобільності» [4, 4].

Низка досліджень присвячена висвітленню особливостей проектів з академічної мобільності, які реалізуються між Україною та іншими країнами. Такий аналіз досвіду дає можливість визначити проблеми, з якими стикаються студенти та розробити шляхи їх розв'язання. Так, Голюк, Лазаренко, Гурал-Пулроле, & Кук пишуть, що до таких проблем слід віднести наступне: «низька мотивація студентів, зумовлена фінансовими витратами на навчання закордоном (особливо для ти, хто навчається за контрактом); мовний бар'єр (низький рівень володіння англійською мовою та майже незнання польської); гальмування батьками планів своїх дітей через власні шаблонні страхи (приклади висловлювань батьків: «а раптом щось трапиться, а мене не буде поряд», «а хто там буде слідкувати за харчуванням дітей?», «а раптом це якийсь обман», «а хто з дорослих буде з ними жити в гуртожитку?», «а хто мені влітку буде допомагати на городі?», «моя дитина ще мала, щоб їздити по закордонах», «кому ті закордонні дипломи в нашому селі потрібні?» тощо); страх втратити роботу, яку студенти встигли знайти протягом літнього періоду тощо» [7, 270].

Мирончук теж виокремлює перешкоди і пропонує можливості їх подолання: «нестача матеріально-фінансового забезпечення, відсутність спеціальних методів і механізмів академічного обміну, інфраструктури, яка забезпечує ефективний обмін, відмінність змісту навчальних програм з курсів, а також слабка підготовка з іноземних мов у середній та вищій школі, візовий режим та ін. Вирішенню цих проблем певним чином сприяють міжнародні освітні проекти, метою яких є: підвищення якості та ефективності навчання, гарантування визнання дипломів та обмін інформацією» [11, 21].

Козієвська зауважує, що «феномен зростання академічної мобільності пояснюється багатьма взаємопов'язаними чинниками – політичними, економічними, демографічними, соціальними дивідендами, які отримують країни, їхні інституції, конкретний індивід, суспільство» [9, 99]. Тобто йдеться про потребу розгляду академічної мобільності студентів з низки перспектив (див. Рис. 1).

Рис. 1. Перспективи розгляду проблеми академічної мобільності студентів

З політичної перспективи – академічна мобільність студентської молоді розглядається як дієвий механізм побудови єдиної цілісної Європи, «на основі толерантного ставлення та взаєморозуміння між представниками молодого покоління європейців, посилення культурних, економічних та академічних зв'язків європейських країн» [9, 99].

З економічної перспективи – академічна мобільність це засіб зміцнення економіки Європейського Союзу, забезпечення його конкурентоспроможності у світовому співтоваристві. «Постіндустріальний розвиток країн, запровадження інноваційного виробництва, нових інформаційно-комунікаційних технологій потребують кадрів високої кваліфікації. Людський капітал перетворився на головний чинник конкурентоздатності країни, гаранта її національної безпеки» [9, 100]. «У сучасному світі конкурентоспроможність країни визначають її людські ресурси, а саме їх професійний розвиток та можливості реалізації сформованого потенціалу. Академічна мобільність дає можливість отримати знання та досвід, що недоступні у вітчизняному університеті. І найголовніша її перевага, що вона передбачає повернення того, хто навчається в свою країну» [3, 15].

З соціальної перспективи – академічна мобільність – це «благо не тільки для суспільства, а й для конкретного індивіда, оскільки підвищує його соціальні адаптаційні можливості та є важливим складником у суспільстві, побудованому на знаннях» [9, 100]. Мирончук стверджує: «Академічна мобільність є важливою для особистісного і професійного розвитку людини, оскільки ставить її в умови аналізу й вирішення життєвих ситуацій з позицій власної та іншої культури. Це сприяє розвитку в особистості здатності мислити в порівняльному аспекті; вмінню обирати шляхи взаємодії з урахуванням особливостей іншої культури; готовності до міжкультурної комунікації; поглиблює знання про іншу культуру тощо» [11, 20]. Погоджуємося, що «академічна мобільність, з одного боку, є специфічним освітнім феноменом, асоційованим із процесами забезпечення взаємодії національних освітніх просторів, з іншого – є актуалізацією мобільності як метафори сучасного соціального розвитку. Цей факт ще раз підтверджує актуальність подальших досліджень феномену академічної мобільності не тільки в межах окремих дисциплін, але й у межах мультидисциплінарних досліджень, які, на нашу думку, здатні надати теоретичної обґрунтованості та, відповідно, упорядкованості і системності подальшим процесам імплементації ідей академічної мобільності у вітчизняному просторі вищої освіти» [1, 9].

З демографічної перспективи – академічна мобільність виконує функцію забезпечення балансу між різними категоріями населення країни (працюючого,

непрацюючого), залучення талановитої молоді, що, своєю чергою, сприяє підсиленню людського капіталу. «Вибір правильної стратегії академічної мобільності дасть можливість у перспективі мінімізувати ризики і загрози, пов'язані зі світовими проблемами зростання кількості людей похилого віку та зменшення кількості молоді» [9, 100].

Важливими для нашого дослідження є результати наукових розвідок, які висвітлюють значення академічної мобільності з педагогічної перспективи. Зокрема, Третяк, & Чебоненко наголошують на тому, що реалізація академічної мобільності є важливим чинником забезпечення якості вищої освіти, оскільки студенти мають можливість порівняти власний досвід навчання у різних університетах, виявити переваги та недоліки методики викладання навчальних дисциплін, загалом освітніх програм [12]. Для закладів вищої освіти організація співпраці для реалізації академічної мобільності студентів вимагає гармонізації освітніх програм, їх побудови на основі стандартів вищої освіти, спрямування освітнього процесу на досягнення визначених результатів навчання.

Висновки

Отже, як свідчить виконане дослідження проблема академічної мобільності є актуальною на початку XXI століття, проте має давню історію становлення і розвитку. Нині академічну мобільність слід трактувати, як період навчання, викладання та/або дослідження в країні, що не є країною проживання студента або працівника закладу вищої освіти. Цей період має обмежену тривалість, і передбачається, що студент або співробітник повертається до своєї країни після завершення визначеного періоду.

Академічна мобільність студентської молоді є предметом наукових розвідок дослідників у різних країнах світу, які вивчають роль академічної мобільності з перспективи державного управління, економіки, педагогіки, права, міжнародних відносин, психології; тенденції розвитку та реалізації академічної мобільності у міжнародному просторі вищої освіти; вітчизняний досвід реалізації академічної мобільності; теоретичні та методологічні основи проблеми дослідження; зміст та форми організації академічної мобільності; підготовку студентів до участі у програмах академічної мобільності; вплив академічної мобільності на розвиток наукового та професійного середовища; роль і місце академічної мобільності у професійній підготовці сучасних фахівців. Академічна мобільність аналізується з різних перспектив: політичної, економічної, соціальної, демографічної, педагогічної.

Список використаних джерел

1. Андрущенко, В. П., & Свириденко, Д. Б. (2016). Академічна мобільність в українському просторі вищої освіти: реалії, виклики та перспективи розвитку. *Вища освіта України*, 2, 5-11.
2. Безрукова, А. Р. (2013). *Академічна мобільність студентів: переваги та недоліки*. Взято з: https://dspace.udpu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/6789/1948/Akademicha_mob_ilst.pdf?sequence=1&isAllowed=y
3. Безтелесна, Л. І. (2016). Академічна мобільність як інструмент реалізації стратегічного управління людськими ресурсами. *Bulletin National University of Water and Environmental Engineering*, 1(73), 11-20.
4. Болотська, О. А. (2013). Розвиток академічної мобільності студентів як реалізація принципів Болонського процесу у вищій освіті України. *Науковий вісник Донбасу*, 1. Взято з: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_1_4

5. Вербицька, С. В. (2009). Міжнародна студентська академічна мобільність: етапи розвитку та суб'єкти організації. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 45, 20-26.
6. Вертегел, В. (2014). Проблема академічної мобільності в контексті підготовки конкурентоспроможних фахівців. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, 10(2), 256-261.
7. Голюк, О., Лазаренко, Н., Гурал-Пулроле, Й., & Кук, Т. (2018). Реалізація права студентів на міжнародну академічну мобільність у практиці роботи закладів вищої педагогічної освіти. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*, 52, 268-272.
8. Загородня, А. А. (2018). Академічна мобільність як засіб забезпечення якості професійної підготовки фахівців економічної галузі України. *World science*, 4(32), Vol. 7, 42-46.
9. Козієвська, О. (2012). Загальні тенденції розвитку академічної мобільності у світовому та українському вимірах. *Вища освіта України*. 2, 98-107.
10. Корчова, Г. Л. (2017). Академічна мобільність здобувачів в умовах сучасного освітнього процесу. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*, 144, 57-60.
11. Мирончук, Н. М. (2014). Академічна мобільність як фактор інтеграції України у світовий освітній простір. *Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном*, 20-24.
12. Третяк, О. С., & Чебоненко, С. О. (2015). Академічна мобільність та сучасні підходи до забезпечення якості вищої освіти в Україні. *Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка*, 130, 102-105.
13. Abramo, G., D'Angelo, C. A., & Di Costa, F. (2022). The effect of academic mobility on research performance: The case of Italy. *Quantitative Science Studies*, 3(2), 345-362.
14. Bakhmat, O., Lisina, L., Udovenko, I., Nikolenko, L., & Buhlai, N. (2022). Development of online and offline academic mobility of students in modern conditions. *Revista Eduweb*, 16(3), 146-159.
15. Vojica, A. M., Olmos-Peñuela, J., & Alegre, J. (2022). A cross-country configurational approach to international academic mobility: exploring mobility effects on academics' career progression in EU countries. *Higher Education*, 1-25.
16. Enriquez-Gibson, J. (2022). Borders of time: the temporalities of academic mobility. *Applied Mobilities*, 7(3), 233-248.
17. Kraysman, N. V., Shageeva, F. T., Ziyatdinova, J., & Pichugin, A. B. (2022, September). Training Engineering University Students to Participate in Academic Mobility Programs. In *International Conference on Interactive Collaborative Learning* (pp. 447-454). Cham: Springer International Publishing.
18. Setiawan, D. B., Nani, D. A., & Cindiyasari, S. A. (2022). Basic English training for students to improve students' academic mobility: community services at Al-Huda high school in South Lampung. *COMMENT: Journal of Community Empowerment*, 2(2), 70-74.